

FIKTIVITET OG SEMIOLOGI

Af Per Aage Brandt

1. "Det er klart, at det ikke er digterens opgave at fremstille det, som er sket, men det, som kunne ske og som efter sandsynlighedens og nødvendighedens love er muligt." (Aristoteles, Poetikken, kap. IX).

1.2. *Fuldstændigheden*. Selv om vi ikke drømmer om at udnævne enhver til digter, der fremstiller, hvad der ikke er sket, er den gamle distinktion endnu vort eneste holdepunkt, når vi rejser spørgsmålet om det "poetiske fænomen's" egenart: "Indstillingen mod MEDDELELSEN som sådan, fokusering på meddelelsen for dens egen skyld, er sprogets POETISKE funktion." (Roman Jakobson, Lingvistik og poetik). Dette *mulige*, dette *som sådan* (Tel Quel) er vort yderste svar på et spørgsmål, som kun er tilsyneladende spørgende: vi spørger om poesien *som sådan* og svarer, at den er selve *som sådan*-operationen. Denne operation, der også kan kaldes menings-isolation eller, hvis jeg ikke tager fejl, eidetisk reduktion, ligger så dybt i vor tradition, at dens produkt, *fiktiviteten* eller *fiktionen* ikke blot er selvfølgeligt som aspekt af vor fænomenalitet, men næsten umuligt at få øje på som ikke-selvfølgelig, som problem.

1.3. Fiktivitets status som meningsisolation fører os atter til Poetikken: "Fuldstændigt" er nu det, som har begyndelse, midte og slutning. "Begyndelse" er det, som selv nødvendigvis IKKE KOMMER EFTER NOGET ANDET, men efter begyndelsen er der eller opstår der naturligt noget andet. Modsat er "slutning" det, som selv naturligt følger efter noget andet, enten nødvendigvis eller som regel, men efter den følger INTET.¹⁾

¹ Fuldstændigheden er altså en strukturering, der er sådan indrettet, at den omgiver sig selv med intethed: "Vel sammenføjede fabler (mythoi) bør følgelig ikke begynde hvor som helst, og ikke slutte hvor som helst. . ." Også denne forestilling om Mening som en slags ø i en Intethed (hvorfor ikke Sartres Néant?) er vitalt arvegods og optræder overalt, hvor fiktiviteten er på tale, som dens autonomi, dens enhed, dens sine qua non. En endeløs fremstilling vil aldrig blive en fiktion; man kunne næsten sige: fiktionens mening er dens grænser.

1.4. Overfor fiktiviteten kan vi sætte "det, som er sket", det, som hverken har begyndelse eller slutning (Sartres Être, f.eks.), *fakticiteten*. Det er her, fiktiviteten er "hentet", her, den opholdt sig, inden den sproglige operation satte ind: "For at være effektiv må meddelelsen forudsætte en KONTEKST der refereres til . . . , og som enten er sproglig eller kan omsættes i sproglig form", siger Jakobson², som derfor taler om en "referentiel" funktion i sproget ved siden af den poetiske og på en eller anden måde virksom sammen med den. Det er som om vi forestiller os, at vi på én gang henter mening ud af vores "kontekst" og nøjagtig samtidig

bringer den tilbage i den. Vi isolerer og integrerer på én gang. Vi skaber og destruerer mening i samme sproghandling, og fastholder dette paradox for symmetriens skyld, for at kunne forklare meddelelse ved referens, og referens ved meddelelse. Solidariteten mellem fiktivitet og fakticitet betyder blot, at vi ikke kan tænke videre, eller ikke behøver. Parret *fiktivitet/fakticitet* ligner i denne henseende to andre afgørende kunstgreb: *indhold/udtryk* og ontologisk *mundus intelligibilis/mundus sensibilis*. Vi skal i det følgende antyde, at der er tale om mere end en lighed.

2. Sandsynligheden.

Det, der "EFTER SANDSYNLIGHEDENS . . . LOVE" er muligt, er tydeligvis fiktivt i kraft af andet end sin ikke-fakticitet: "der er intet i vejen for, at der blandt alle de ting som er sket, også skulle findes sådanne, som er sket efter sandsynlighedens og nødvendighedens love. Og når han (digteren) fremstiller begivenhederne sådan, er han digter," skriver Aristoteles meget karakteristisk; i hele hans opfattelse af digtningen som efterligning, mimesis, er det denne sandsynlighed, der er på spil. Fiktionen skal være sandsynlig, ikke ved at stemme overens med det faktiske, men ligesom ved at *indeholde sandsynlighed*, eller ved at "referere" til en nødvendighed, der selv er fiktiv. Todorov tolker denne ejendommelighed: "... le vraisemblable est le rapport du texte particulier à un autre texte, général et diffus, que l'on appelle: l'opinion publique." (Communications 11, p. 2). Platons og Aristoteles' sandsynlighed er mere raffineret end den naive: overensstemmelse med "virkeligheden" (hos A. er "virkeligheden" eller fakticiteten jo netop meningsløs; en "overensstemmelse" med den ville være en absurditet!). Og den er mindre raffineret end den, vi møder i klassiken: overensstemmelse med værkets genre (genreforskelle var for A. et spørgsmål om midler, måder og om forskellige emner, dvs. forskellige områder af den generelle common-sense). For Todorov gives der endelig en moderne sandsynlighed af en anden art, som maskerer genre nødvendigheder som "virkelighedsnødvendigheder". Den sidste type kan måske slet og ret opfattes som en sløring af referensen, hvorved "virkelighed", "common-sense" og "genre" dækker hinanden. En sådan sløring har sin særlige funktion, bemærker Barthes (L'Effet de réel, Communications 11); træk i fiktionen, der ikke synes nødvendige for dens isolerede mening (jvf. 1.3), synes at hente deres nødvendighed i fakticiteten (— der stod faktisk et skab i stuen, derfor nævnes det —), de synes at sige "nous sommes le réel". Når disse træk står side om side med fiktionens "ægte" træk, overfører de deres konnotation til dem, og det bliver fiktionen som helhed, der siger "je suis le réel". Med andre ord, fiktionen bliver prædikat til "virkeligheden", eller mere generelt: i kraft af *sandsynlighedsfænomenet* etablerer digtningen en prædikativ relation mellem fiktivitet og fakticitet.

Netop ved at etablere fiktivitetsens egen lovmæssighed er SANDSYNLIGHEDEN KOPULA MELLEM FIKTIVITET OG FAKTICITET. Hvor et naïvt synspunkt ville tilskrive fiktionen og "virkeligheden" hver sin struktur og derefter opfatte sandsynligheden som en homologi mellem de to, formulerer Aristoteles allerede skarpt en semiologisk ejendommelighed ved vor traditions meningsunivers, som forbliver fundamental, ikke blot for moderniteten, som Todorov antyder, men antagelig for enhver fungerende fiktivitet i vor forstand.

2.1. Imidlertid, hvor overbevisende Aristoteles end fremstiller sin "fuldstændighed" og sin "sandsynlighed", fører disse begreber måske i sidste instans til et dilemma: Fuldstændigheden, fiktiviteten som endelig størrelse overfor den uendelige og meningsløse fakticitet, førte os til relationen SOLIDARITET; Sandsynligheden, fiktiviteten som struktur overfor fakticiteten som u-struktur, førte os til relationen "KOPULATION". Men kopulationen er jo ikke en solidaritet! Subjektet kan undvære sit prædikat. Port-Royal: "Et il y a cette difference entre les choses ou les substances, & la maniere des choses ou les accidens; que les substances subsistent par elles-mêmes, au lieu que les accidens ne sont que par les substances."³

2.2. Samme ejendommelige dobbelthed springer i øjnene i en tilsyneladende helt anden anledning hos Descartes⁴, som på den ene side har: "je pense, donc je suis", dvs. pensée forudsætter être, omtrent som prædikat forudsætter subjekt; og på den anden side – hvorved han siges at fortsætte den skolastiske tradition –: "J'avais décrit après cela l'âme raisonnable, et fait voir qu'elle ne peut aucunement être tirée de la puissance de la matière, ainsi que les autres choses dont j'avais parlé, mais qu'elle doit expressément être créée, et comment il ne suffit pas qu'elle soit logée dans le corps humain, ainsi qu'un pilote en son navire, sinon peut-être pour mouvoir ses membres; mais qu'il est besoin qu'elle soit jointe et unie plus étroitement avec lui, pour avoir outre cela des sentiments et des appétits semblables aux nôtres, et ainsi composer un vrai homme." På den ene side slutter han fra åme til corps, på den anden er de begge hver for sig fuldkomne og danner tilsammen en fuldkommen fuldkommenhed, en solidaritet. Det er da fristende, og jeg falder hermed for fristelsen, at antage, at fiktivitet/fakticitet svarer således til mundus intelligibilis/mundus sensibilis, at fiktiviteten "finder sted" i mundus intelligibilis og fakticiteten i mundus sensibilis; eller at poetikkens og ontologiens par er aspekter af samme grundtræk i vor tradition.

2.3. Dette dilemma, der senere bliver til bevidsthed/verden, essens/eksistens, siges jo at springe klart frem i renæssancen, hvor forestillingen om sjælen som et net lagt henover en substans bliver en stærkere konkurrent til forestillingen om to suveræne substanser. Semiologien i vort århundrede

synes i denne henseende at gribe bagom renæssancen; som Roman Jakobson bemærker: "La définition médiévale – aliquid stat pro aliquo – que notre époque a ressuscitée, s'est montrée toujours valable et féconde. C'est ainsi que la marque constitutive de tout signe en général, du signe linguistique en particulier, réside dans son caractère double: chaque unité linguistique est bipartite et comporte deux aspects; l'un sensible et l'autre intelligible – d'une part le signans (le *signifiant* de Saussure), d'autre part le signatum (le *signifié*). Ces deux éléments constitutifs du signe linguistique (et du signe en général) se supposent et s'appellent nécessairement l'un l'autre." (Essais de linguistique générale, fr. overs. s. 162).

2.4. Hermed er endnu en identifikation foretaget: *signifiant sensible* overfor *signifié intelligible*. Fastholder vi vor første identifikation (2.2), har vi altså:

ficticité signifiée intelligible vs
facticité signifiante sensible

Hermed fores vi til Saussure. Efter den egentlige navngivningsakt, semiologiens dåb, (Cours, s. 99) følger to principper, der kan læses som manifestationer af hver sin side af den aristoteliske dobbelthed. På den ene side fastslås tegnets vilkårlighed som associativ forbindelse mellem to psykiske fænomener ("image acoustique" og "concept"), altså solidariteten. På den anden side tillægges le signifiant i linearitetsprincippet tilsyneladende fysisk status: "Le signifiant, étant DE NATURE AUDITIVE, se déroule DANS LE TEMPS SEUL et a les caractères qu'il emprunte au temps"; Saussure mere end antyder her, at han også tænker sig signifiant/signifié-forholdet som et fysisk/psykisk-forhold. Hermed bliver tegnets totalmening imidlertid nødvendigvis hverken en fysisk eller en psykisk struktur, men netop et *cogito*, en *prædikativ-relasjon*: "indhold" er noget, "udtrykket" alias "tiden" ER eller HAR eller GØR. Saussure manifesterer i sit første princip en "semantisk idealisme" (og tegnet er her som sådant en rent psykisk struktur), i sit andet princip en "semantisk materialisme"⁵ (tegnet er her en operation). På denne gyngende grund har semiologien hidtil opereret. En vis uro mærkes hos Greimas:

"Pour constituer les premiers éléments d'une terminologie opérationnelle, on désignera du nom de *signifiant* les éléments ou les groupements d'éléments qui RENDENT POSSIBLE l'apparition de la signification au niveau de la perception, et qui sont reconnus, en ce moment même, comme extérieurs à l'homme. Du nom de *signifié*, on désignera la signification ou les significations qui SONT RECOUVERTES PAR le signifiant et MANIFESTEES grâce à son existence." Herefter (Sémantique structurale, p. 10) følger den obligate forsikring om gensidig forudsættelse, og endelig: "On peut donner, provisoirement, le nom d'*ensemble signifiant* à cette réunion du signifiant et du signifié, en remarquant toutefois que le mot *ensemble* qui est contenu dans cette définition et renvoie au concept de totalité reste pour le moment NON DEFINI." Hvorfor denne sidste

bemærkning? Greimas var faktisk lige ved at sige, at tegndefinitionen er vort første tegnsystem, hvis signifié er den prædikative forbindelse mellem indre og ydre verden, mellem signifié og signifiant. Den prekære balance mellem to myter om tegnet garanteres af et asketisk NON DEFINI.

2.5. Glossematikken har institueret sig solidt i dobbeltheden. På den ene side det solidariske par indhold/udtryk, svarende til fiktivitet/fakticitet, på den anden side selektionen form/substans, svarende til samme aristoteliske par. "Substansen er . . . ikke en nødvendig forudsætning for sprogformen, men sprogformen en nødvendig forudsætning for substansen." Karakteristisk vælger Hjelmslev i sin franske oversættelse ikke signifié/signifiant for nogen af sine par, men "contenu/expression", "forme/substance": der er tale om en udtrykkelig spaltning af det Saussure'ske tegn, efter dets dobbelte "væsen". Ganske vist anvendes den sidste distinktion i praksis sådan, at substans-aspekterne ses som irrelevante, dichotomien er atter en "monotomi" og kun indhold/udtryk står tilbage, kun solidaritetsaspektet gives praktisk gyldighed.

3. Det er i princippet ved at isolere den "manifesterende" substans, udtrykssubstansen, fra den "kommunikerende" substans, indholds-substansen, at glossematikken opnår sit skel mellem "indhold" og "referens" og hermed sin formulering af den renfærdige adskillelse af sprog og kommunikation, der kendetegner al hidtidig lingvistik.⁶ Det allerede klassiske kommunikationsskema:

kan læses som en horisontal fakticitetsakse og en vertikal fiktivitetsakse. Kontekst svarer godt til indholdssubstans, Meddelelse til indholdsform, Kontakt til udtrykssubstans og Kode til udtryksform. Tegnet er da nærmest en relation (solidaritet) mellem Meddelelse og Kode, mens Kontekst og Kontakt er de egentlige organer for berøringen mellem Afsender og Modtager. Kontakt er organ for udtryksberøring, Kontekst organ for indholdsberøring. Meddelelse og Kode er derimod klinisk ubesmittede. Allerede skemaets storform, de to hinanden skærende akser, de tre slags faktorer: Afs → etellerandet → Modt, rører tegntænkningens dobbelthed: de to akser står for solidariteten, de tre faktorer står for prædikativiteten (noget bevæger sig henimod nogen). Her er det også passende at strejfe den generative grammatiks traktering af tegnmyten.

Fiktivitet/fakticitet eller signifié/signifiant er her tydeligvis repræsenteret af oppositionen deep structure/surface structure. "... the process of "understanding a sentence" can be explained in part in terms of the notion of linguistic level. In particular, in order to understand a sentence it is necessary to know the kernel sentences form which it originates (more precisely, THE TERMINAL STRINGS UNDERLYING THESE KERNEL SENTENCES) and the phrase structure of each of these elementary components, as well as the transformational history of development of the given sentence form these kernel sentences. The general problem of analyzing the process of "understanding" is thus reduced, in a sense, to the problem of explaining how kernel sentence are understood, these being considered the BASIC 'CONTENT ELEMENTS' from which the usual, more complex sentences of real life are formed by transformational development." (Chomsky, Syntactic Structures, p. 92). Pointen er her, at "surface-strengen's" mening ("content") betragtes som resultatet af en transformationel transport fra en "deep-streng", som er "meningsdannelsens" centrum, kerne. Herved træder mytens indre problematik atter frem:

- 1) surface-strengen er ikke selv meningsfuld, men
- 2) deep-strengen er surface-strengens mening.

De to teser synes umiddelbart som skabt for hinanden; (1) kan læses: der gives to planer, hvoraf ét har mening, ét ikke. For så vidt er der tale om en udgave af SOLIDARITETStesen. (2) kan læses: der gives to planer, hvoraf det ene er tilordnet det andet. For så vidt en udgave af den PRÆDIKATIVE tese. Endelig implicerer de to teser i fællesskab (3): der gives to planer, hvoraf det er det, som er DYBT, der har Mening og er tilordnet det andet, som er OVERFLADE og som ikke har Mening.

Denne sidste uskyldige kobling repræsenterer netop dette centrale greb, som i sin selvfølgelighed hidtil mystificerer vor tegntænkning:

dyb	~	overflad-isk
meningsfuld	~	meningstom
form	(tilordnet)	substans
prædikat	(tilordnet)	subjekt

Først når vi har "tømt" subjektet (substansen), giver vi det et prædikat. Men herved kortsletter vi jo selve prædikationen: et tomt subjekt bliver jo identisk med sit prædikat, og prædikationen bliver en tautologi. Og en tautologi kan ikke forklare eller i det lange løb fundere nogen semtologi; formulerer vi semiologiens grundproblem som et spørgsmål om tegnets status i "Meningens indbrud i Verden", har vi hidtil i sidste instans kun

kunnet svare ved at tale om "Meningens indbrud i sig selv", et svar som ejendommeligt nok synes at bevare sin prestige, ja næsten synes tilfredsstillende netop ved sin umulighed.

Det er som om tautologien som tegnbegreb opretholder sig i kraft af sin egen myte, i retning af Meningens ubesmittede status (jvf. tese (1)), som ville kompromitteres af et Fald (jvf. tese (2)) ind i en allerede struktureret: defloreret: uren substans. Verden må renses, før den kan gives mening (jvf. tese (3)). Men netop dermed har vi jo annulleret meningsgivningen som *-givning*.

Næppe nogen tegntænkning har undgået denne tegnets mystiske kortslutning, og alle bærer ar af den: in casu transformationsgrammatikken, som ikke (som aldrig) får hold på sin dybdestrukturelle kalkyle, fordi den tror, at også semantikken hører hjemme dér, — ingen slags mening må jo tilskrives substansen, den håndgribelige overflade.

3.1. Det gådefulde naboskab Kontekst-Meddelelse, eller Kontakt-Kode i det klassiske skema lader sig ikke videre opklare inden for den aristoteliske "epistematik's" dobbeltstruktur. Det er allerede antydnet, at en løsning i retning af fictivité-signifié overfor facticité-signifiant er tænkelig. Anlagt på kommunikationsskemaet ville den betyde en ombrydning, hvorefter alene Meddelelsen er fictivité-signifié, mens hele resten af komplekset er facticité-signifiant. Herved identificeres "manifestation" og "kommunikation" for første gang, dichotomien udtryk/indhold opløses, det gådefulde forhold mellem mening og referens opklares, idet mening bliver "fiktivitetsens iboende sandsynlighed" og referensen bliver selve fiktivitetsens prædikative forhold til fakticiteten. Men herved har vi unægtelig ændret selve tegnbegrebet væsentligt, og må vende tilbage til Aristoteles:

3.2. Fabelens "fuldkommenhed" eller "fuldstændighed" beroede på dens *enestående* karakter: følgende efter INTET og fulgt af INTET. Aristoteles' iagttagelse er stadig formidabel og fundamental. Men hvad den kun siger indirekte, at ikke-fabelen, "virkeligheden", *ikke* ejer denne egenskab, *ikke* er struktureret, men flydende, tilfældig, uvæsentlig (som det netop antydes i den foreslåede term *facticitet*), er ikke indiskutabelt. Aristoteles' anden iagttagelse, om "sandsynligheden" som egenskab ved fabelen, *ikke* ved "virkeligheden", forudsætter ikke nødvendigvis, at *ikke-fabelen er principielt ustruktureret*, kun at dens struktur ikke er bestemmende for *fabelens* sandsynlighed. Den konventionelle udlægning, at fabelen er meningsfuld, *ikke-fabelen er meningsløs*, er ikke uomgængelig; *fabelen og ikke-fabelen kan begge være meningsfulde*, hvis sandsynligheden netop opfattes som selve den prædikative operation mellem de to. Herved er vi tilsyneladende gået i den "naivistiske" fælde, hvorefter sandsynlighed er den blotte overensstemmelse, homologi, mellem to strukturer. Men en prædikativ operation er ikke en simpel overensstemmelse; overensstemmelsen er

symmetrisk, eller solidarisk, kan læses begge veje, mens en prædikativ operation som relation er asymmetrisk, selektiv: "Peter kommer" betyder ikke "alt hvad der kommer er Peter". En vej ud af det relationelle dilemma er altså mulig. Fabelen (fiktiviteten) er sandsynlighed, men den er ikke absolut mening overfor absolut ikkemening. Parret *fiktivitet/facticitet* eller *signifié/signifiant* forholder sig som i glossematikken form til substans (idet "manifestationen" svarer til selve tegnrelationen, eller sandsynligheden): "*Manifestationen er med andre ord en selektion i hvilken sprogformen er konstanten og substansen den variable*". Eller i algal:

signifiant : = signifié

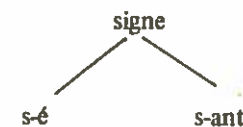
Vi opgiver hermed den ene Aristoteles, den ene Saussure, den ene Hjelmlev; tegnet er ikke længere vilkårligt, ikke en solidaritet, og ikke dette uendeligt tynde papir, hvis to sider er dets eneste egenskaber; det er snarere et tæt stykke pap med klart markeret forside og bagside:

tegnet er et udsagn

4. Her knytter vi os til primitiv og infantil verbalmagi, der netop bygger på den opfattelse, at det sagte har "kraft", fordi det *konstituerer* sandsynlighed. Vi knytter os også til vor umiddelbare læsning af f.eks. billedtegn: Tuborgplakaten med den svedende mand, som længes efter den navngivne oltype, har *ikke* følgende mening: (1) 'en mand længes efter Tuborg', men er et udsagn af typen: 'det er sandsynligt, at (1)'; og dette udsagn er en operation på signifiant-universet, hvor plakaten, tryksværten, husgavlen, den måske tørstige plakatbeskuer er *faktiske* deltagere.

5. Forsøger vi nu at iværksætte denne "*semantiske materialisme*", som på den ene side direkte kan aflæses i vor *tegn-myte* siden Aristoteles, men som på den anden side stadig har været bremset af en komplementær komponent, et mod-træk, bliver et vigtigt udgangspunkt den opfattelse, at "tegnet er et udsagn".

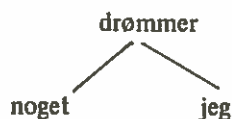
5.1. I stedet for det binære tegn får vi en struktur, som primitivt kan tegnes:

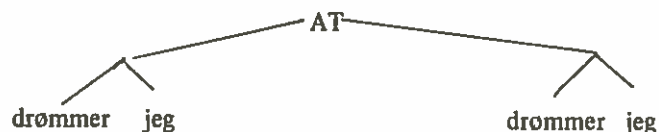
— hvor venstre-højre angiver relationen prædikat-subjekt. Når vi udøver sprog, anbringer vi os i en facticitet, s-ant, som vi strukturerer ved et s-é,

en fikktivitet. Venstre-højre angiver altså samtidig dimensionen intelligibilis/sensibilis, eller – for nu endelig at indføre det mishandlede par – subjektivitet/objektivitet. Mening, som subjektivitet, er ikke *os*, men er *om os*.

5.2. Hvad vi her har gjort, er at gøre selve tegnfunktionen, "tegn-heden" om man vil, til partner på lige fod med dets deltagere. Vi har gjort tegnet til deltager i sig selv, ikke for paradoxets skyld, men netop for at ændre en paradoxal situation. I den tradition, hvor tegnet selv får lov at optræde som en usynlig vægtløs relation, lader spørgsmålet om dets "status" sig næppe stille. Det gør det derimod her. Vi kan spørge, om tegnet som MENINGSOPERATION selv er en mulig operator, eller en mulig operand, når vi opfatter forholdet sådan, at operator er fiktiviteten, og operanden, det bearbejdede, er fakticiteten. Lad os som eksempel tage et ikke-sprogligt tegn – vort nye tegnbegreb favoriserer ikke det sproglige tegn –, det tegn vi plejer at kalde DRØM: lad os sætte, at jeg drømmer etellerandet, altså semiologisk:

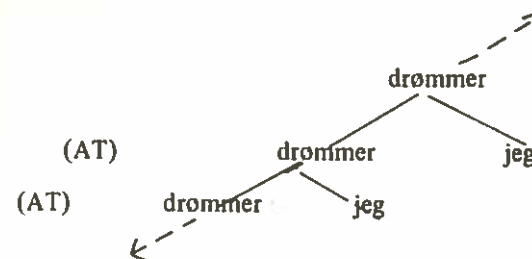

Noget er operator, operationen er Drøm, og Jeg bearbejdes af min drøm. Men lad os nu sætte, at jeg drømmer AT jeg drømmer; en semiologi byggende på den konventionelle binære tegnopfattelse ville måske beskrive det nye tegn således:

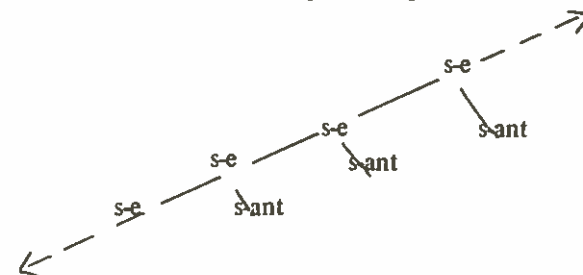
AT bliver den unævnelige "signification", og der gøres ikke rede for de to jeg'ers forskellige status, de er lige vågne, eller drømmende, hvilket jo ikke giver mening.

Fejlen ved denne analyse er åbenbart indførelsen af en At-relation, hvor der udtrykkelig er tale om en DRØMME-relation. Denne vanskelighed kan vi kun klare ved som foreslået at lade tegnet "stige ned i tegngivningen", at lade operationen fungere som operator; vi får:

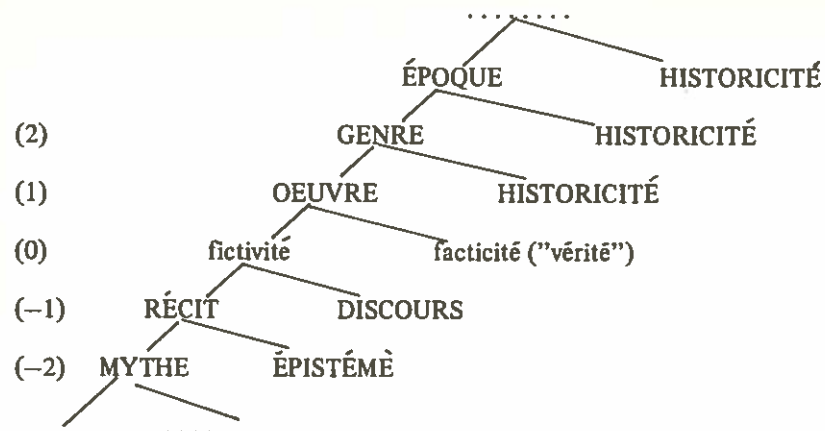

"Drømmetegnet" kan gennemløbes som hierarki i begge retninger: 'jeg drømmer, at jeg drømmer, at ...' eller modsat: 'jeg vågner og opdager, at det hele er som jeg netop har drømt det; bagefter vågner jeg og opdager ...'. Hele dette eksempel vil forme sig analogt, hvis vi udskifter 'drømmer' med 'skriver', og man aner, at vi er på vej mod en poetik.⁸

6. I almindelighed lader spørgsmålet om tegnets rekursivitet sig vel ikke besvare så enkelt; det er imidlertid nok muligt at arbejde med en foreløbig løsning i denne retning. Generelt tager den sig altså således ud:

Figurens dimensioner er hermed også fastlagt: venstre for "indhold", "subjektivitet" osv., højre for "udtryk", "objektivitet" osv. Vertikalt får vi – jævnfør drømme-eksemplet – "virkelighedsgrader" eller hvad der er nøjagtig det samme, "fiktivitetsgrader"; NEDSTIGNINGEN i drømme-eksemplet fører os altså (suggestivt) NEDAD-INDAD, mens OPSTIGNINGEN fører os OPAD-UDAD. Næste og uhyre vigtige spørgsmål: Hvor befinder vi os selv i dette uendelige, totale tegn? Det er på forhånd utænkeligt, at vi befinder os i den ene ende (tænk igen på drømmeeksemplet). – Det ville derimod være tilfældet i det statiske, ikke-rekursive tegn: hos Hjelmslev ville svaret jo være: i udtrykssubstanten –. Lad os tænke os et endeløst hierarki, og anbringe os selv midt på: dér står vi og skriver en tekst:

Den vandrette læsning svarer altså på hvert "plan" til tegnets "binære aspekt". Set fra mit skrivende synspunkt, altså fra "vérité"-elementet, hvor selve den faktiske kommunikation foregår, bliver det rigtigere at sige, at jeg "deltager" i tegnet, end at jeg opretter det. Og det vil have mening at sige, at 'ethvert tegn er et *del*-tegn'. Tegnet er aflæseligt i mange andre retninger:

1) *Mening* må opfattes som et sammenhængende hieraki, hvis "afsatser" opstår, hver gang tegnet udskiller et s-ant, et "menende" element; tegnets "output" er et hierarki af "menere", af "synspunkter" der hver svarer til et "meningslag"; det er disse syns-punkter (udsigts-punkter), som svarer til "le vraisemblable": hvis jeg skriver et essay, har genren sine "regler" for sandsynlighed, essayet som værk, sin sandsynlighed, pointen i det jeg skriver, sin sandsynlighed, (lige nu), det jeg fortæller, har sin egen sandsynlighed (common-sense), osv.

2) Forsåvidt kan man sige, at ethvert meningsplan konstituerer en struktur, en MYTE, hvis sandsynlighed konstitueres af tegnforbindelsen med et synspunkt, et ÉPISTÈME.

3) Med hensyn til lige den FIKTION, jeg konstituerer ved at skrive et essay, kan man sige, at den "styres" af alle disse epistémér, alle disse sandsynligheder; der bliver dels tale om en styring "ovenfra", fra de meningshelheder, teksten deltager i, og dels om en styring "nedefra", fra de meningshelheder, der deltager i min fiktion. Styringen ovenfra kan f.eks. kaldes en HISTORISK styring, styringen nedefra kan kaldes en EPISTEMATISK styring, i mangel af bedre.

4) Hver s-é udgør tegnets *denotation*, hvor s-ant udgør tegnets *konnotation*. Mit essay denoterer f.eks. et semiologisk problem

(det er dets "fiktivitet"), og det konnoterer blandt andet min interesse for dette problem (det er dets "facticitet").⁸

5) Hvis min tekst er retorisk anlagt, vil den måske indlede med en historik med hensyn til det behandlede problem, en historisk *récit* som er sandsynlig ud fra et *diskursivt* synspunkt, som kommunikationsdeltagerne måske deler, og denne *récit* indeholder som deltager en metaforik (mytologi) der atter har sin sandsynlighed – eller "rimelighed" – fra et konnoteret epistemè, som faktisk kan være fælles.

6) Giver vi os til at nummerere niveauerne omkring den del af tegnet, vi selv befinder os i, og noterer vi 0 for dette "plan", giver det mening at kalde forholdet mellem myte-0 og myte-1 et *metonymisk* forhold, fabelens forhold til fiktionens totalmening er et *pars-pro-toto*-forhold. Forholdet mellem fabelen, le *récit*, og den umiddelbart underordnede myte har vi allerede kaldt *metaforisk*.

Forholdet mellem dybere liggende planer vil antagelig stadig kaldes metaforisk (metafor i metafor osv.).

7) Den vertikale akse giver i almindelighed en forestilling om "dybde", spændende fra (øverst) et historisk kontinuum til (nederst) et epistematisk kontinuum. Således forbindes i tegnet historisk "eksistens" og epistematisk "essens" som forskellige områder af samme parameter. For så vidt epistemerne optræder som diskrete output af det totale meningskontinuum, bliver det fatteligt, at deres TID ikke nødvendigvis er den samme: tænker vi os en tidsakse lodret på papiret, vil epistematiske forløb af forskellige niveauer aflevere deres "øjeblikke" (momenter) i den historiske strøm, således at øjeblikke ikke nødvendigvis er "lige lange" for forskellige niveauer; sådan lader Foucaults "arkæologi" sig måske opfatte: jo dybere, jo bredere øjeblikke: dybde-myto-logien må operere i "blokke", vor fænomenverden (0) netop i ØJEBLIKKE, som målt i andre tidsarter er meget variabel; den "højere historicitet" opererer næsten i fysisk tid. Dichotomien synkroni/diakroni opløses for så vidt.

8) Om forholdet mellem *poetik* og *lingvistik*: lingvistikken kan i dette perspektiv tolkes som *videnskaben om de fænomenale strukturer i sprogtegnet*, om syntaktiske strukturer (s-é af grad 0) og om deres "manifestation" og "funktion i kommunikationen" (s-ant af grad 0).

Poetikken kan tolkes som *videnskaben om strukturer i sprogtegnet af alle grader ≠ 0*.

Enhver tekst svarer til strukturer på et hvilket som helst plan.

Lingvistik/poetik kan altså anskues som et spørgsmål om arbejdsdeling i en total beskrivelse, gældende en hvilken som helst tekst, hvor de to videnskabers arbejdsdeling ellers ofte anskues som beroende på en forskel i selve teksterne. Nu er der utvivlsomt faktisk tale om strukturforskelle svarende til funktionsforskellen poetisk/ikke-poetisk. Men det er ikke forskelle af typen struktur/ikkestruktur; antagelig må man regne med kvalitative forskelle som genfindes for andre tegntyper, hvor oppositionen poetisk/ikke-poetisk genfindes. Det er altså en semiologisk forskel. Måske kan den i almindelighed beskrives som en "suspension", en "sætten i parentes" af det fænomenale niveau (kunst betegnes ofte som *kontekstløs*)⁹. Sådan kan Roman Jakobsons *par* meddelelse/referens læses: den sidste type er tegnfunktionen på 0-niveauet, den første er tegnfunktioner på alle andre planer.

9) Endelig er den interpretation af tegntræet mulig, at de to "styringer" af et givet tegn, den historiske og den epistematiske styring, anskues som ASPEKTER: det givne tegn anskuet i sin historiske styring vil være tegnet-som-REALITET, mens det anskuet i sin epistematiske styring vil være tegnet-som-MODEL. Realisme og nominalisme er således indbyggede aspekter af tegnbegrebet; men hverken realisme eller nominalisme er i sig selv løsninger på tegnets ontologiske problem.

7. Vi har med vilje hidtil arbejdet som om det "aristoteliske" par fikktivitet/fakticitet uproblematisk kunne fundere en semiologi, hvori den dobbelte dichotomi form/substans // indhold/udtryk var overflodiggjort. I en sådan semiologi er et afgørende træk den prædikative operation, som konstituerer tegnet, der fremtræder som en pluralitet af fiktitiviter og fakticiteter. Men herved er der måske snarere sket en ombrydning af den dobbelte dichotomi (jvf. ombrydningen af den Jakobson'ske kommunikationsmodel, ovenfor), hvorved forholdet bliver:

fiktivitet	fakticitet
'form'	'substans': { 'udtryk' 'indhold'

I visse tegnsystemer, således i musikken, synes denne "doblelte fakticitet" helt at mangle: der er intet skel mellem "musikalsk udtryk" og "musikalsk indhold", men blot ét musikalsk fænomen, som opretter en "formverden", en fiktivitet. Sådanne tegnsystemer lader sig ikke beskrive i semiologier, for hvilke udtryk/indhold er fundamentale kategorier, men – som vor notation af musik i praksis jo demonstrerer – derimod ret let i smiologier, hvor dette ikke gælder (et hvilket som helst partitur er et godt eksempel på en praktisk semiologi efter de retningslinier, der her er foreslået).

Når det derimod gælder beskrivelsen af tegnsystemer som de naturlige sprog, kan vi naturligvis dårligt undvære kategorierne udtryk/indhold. Men fastholder vi deres karakter af "substanser" eller emneområder i fakticiteten, har vi allerede reinterpreteret dem: udtrykskategorien må forstås som det emneområde, der omfatter alle aspekter af SPROGUDØVELSEN, og kategorien indhold vil omfatte alle aspekter af den totale REFERENT (det der tales om). Den sproglige form (fikktivitet) er derimod én enhed, prædikat til fakticiteten som én enhed. Mere præcist: den grammatiske syntaks strukturerer i sidste instans såvel "udtrykket" (i *fonologien*) som "indholdet" (i *semantikken*).

7.1. En læsning af de semiologiske typer hos Peirce¹⁰ bliver nu mulig, som andet end blot en opregning. IKON, INDEX og SYMBOL fremtræder som samtidigt mulige aspekter af sprogtegnet: relationen mellem u og i (altså sprogudøvelse og referent) er i visse henseender en LIGHEDSrelation: sætningerne følger efter hinanden på samme måde som begivenhederne; i andre henseender en NÆRHEDSrelation: sætningen konnoterer en sådan forbindelse mellem sprogudøveren og de begivenheder, han taler om, at "han tænker dem" (jvf. især interjektionerne!). Når R(u, i) er en lighedsrelation, er der tale om ikon, når den er en nærhedsrelation, er den index. Når relationen hverken er lighed eller nærhed, er den pr. def. VILKÅRLIGHED: sætningens struktur er ikke nødvendigvis begivenhedens struktur. Når relationen er vilkårlighed, er der tale om symbol-funktion.

8. Forholdet mellem lingvistik og poetik blev ovenfor (6.8) tentativt anskuet som et spørgsmål om "suspension" af et bestemt "plan" i det totale tegn. En sådan provisorisk ophævelse af "den sande diskurs" og dens "mening" opleves måske i praksis inden for tegnsystemer med simpel fakticitet, f.eks. musikken, som nævnt. I en vis forstand er intet latterligere end den musikalske udøvelse. Hvis ikke den musikalske situations mening henviste til de konstituerende myter og den konstituerende historie, ville den i enhver forstand være af-sindig. Det er måske værd at lægge mærke til, at et sådant totalt af-sind i praksis øjeblikkelig medfører en ophævelse af "suspensionen": udøverens fakticitet bliver øjeblikkelig igen gjort relevant, og den manglende henvisning gøres til en fejl ved udøveren, hvorved hans funktion som udøver ophører, ja, det musikalske tegn ophører. Semio-patologi bliver til psyko-patologi; men i grunden er en semio-patologi – der beskriver betingelserne for "suspension" – tilsyneladende mulig. Semio-patologien vil da være identisk med STRUKTUREL ÆSTETIK.

Er der derimod tale om tegnsystemer med spaltet fakticitet, som de naturlige sprog, kan vi på forhånd tænke os to slags suspension: parentes

om u, og parentes om i. Der ville altså være tale om to typer "semi-suspensiv diskurs"; den ene ville se bort fra sprogudoverens deltagelse i tegnet, det ville være en (emfatisk) "objektiv diskurs"; den anden ville se bort fra referentens deltagelse i tegnet, det ville være en (emfatisk) "subjektiv diskurs". Nu nærmer det sig det oplagte at interpretere den første, den objektive diskurs, som semiologiens beskrivelse af videnskaben som tegn. – Og at interpretere den sidste, den subjektive diskurs, som en semiologisk formulering af det sproglige kunstværk som tegn. Den videnskabelige diskurs og den æstetiske bliver da komplementære realisationer af sprogtegnet. Heroverfor må vi stille muligheden af en "total tale", en ikke-suspensiv sprogudøvelse, i hvilken både u og i er "nærværende"; denne totale diskurs er omtrent, hvad vi realiserer i almindelig (præ-refleksiv) daglig tale. Her fremtræder den epistematiske og historiske (alias ideologiske/økonomiske) styring mindre åbenlyst end i en suspensiv diskurs, men netop tilsløringen gør beskrivelsen desto mere påkrævet, såvel semiologisk som fra ethvert andet synspunkt.

9. Det afgørende ejendommelige ved tegnet er jo dets allestedsnærvær. Selv semiologien er nødvendigvis et semiologisk system. Det er karakteristisk, at den undertiden behandles som en art poesi; den er nødvendigvis selvbeskrivende, altså *ikke* en videnskabelig diskurs. Enten er den da en æstetisk diskurs – og da blottet for enhver interesse – eller også er den, som jeg tror, en art uspecificeret snak, total diskurs: daglig tale. Kun i dette tilfælde er den en meningsfuld aktivitet, og det kan siges, at semiologien står, hvor filosofien må have stået, før den begyndte.

Per Aage Brandt
april 69

Noter:

1. Kap. VII. Mine versalier, her og i det følgende.
2. Lingvistik og poetik. Vindrosen 14. årg. nr. 7, s. 43 in *Essais de linguistique générale*, 1963.
3. Grammaire Générale et raisonnée, ss. 30–31; for substans er da *substantiver*, , ord for accidens er *adjektiver*. Ontologiens og grammatikkens kategorier er de samme, fordi sproget er tankens afbildning af det værende.
4. Discours de la Methode, hhv. *Quatrième Partie* og *Cinquième Partie*.

5. En politisk version af oppositionen ovenfor: *bevidsthed vs økonomi*.

6. Trivielt gengives *reference*-relationen således:

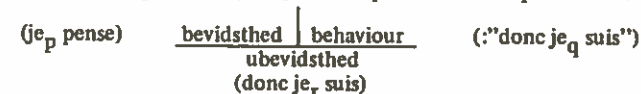
f.eks. Kofoed: Sprog og Sprogvidenskab, Oslo 1968, s. 8).

7. Tag nu *je pense, donc je suis*: den første analyse (DONC i stedet for AT) svarer til en refleksiv filosofi, hvorefter det er *samme jeg*, der er på færde i de to *je*. Den sidste analyse vil svare til et ikke-refleksivt synspunkt – som allerede er skitseret i fransk strukturalisme, således hos Jacques LACAN, der analyserer: *je pense : "donc je suis"*

Og vi kunne fortsætte:

je pense : je₂pense : "je₃pense : "je₄pense : " . . .

8. Lacans strukturelle psykoanalyse synes at operere med en epistematik af følgende art:

Topologien svarer helt til det her foreslåede tegnbegreb, således:

– og med hensyn til denotation/konnotation får vi altså, hvis vi et øjeblik identificerer psykoanalysens *subjekt* og lingvistikens *tekst*, at

denotationen er tekstens "bevidsthed"
konnotationen er tekstens "behaviour"
og *notationen* er tekstens "ubehvidstshed".

eller bevidstheden er subjektets "signifie" (fiktivitet)
behaviour er subjektets "signifiant" (fakticitet)
det ubehvidstte er subjektets "signification", *écriture*.

9. En sådan suspension forekommer også relevant for gestussprogets problematik (Langages 10). Det har mening at skelne en *fiktiv gestualitet* opererende på kommunikationens mytisk-historiske planer, fra en *faktiv gestualitet* opererende på kommunikationens "sens phenomenal".

10. Se Roman Jakobson's fortræffelige *A la recherche de l'essence du langage*, IN Diogene 51, 1966.